

Notitie

'WE KUNNEN ER NOG ALTIJD IETS AAN DOEN'

Jacques De Visscher

'We kunnen er nog altijd iets aan doen' is de optimistische leuze van wie niet bij de pakken wenst te blijven zitten en de armen uit de mouwen steekt om de koe bij de horens te nemen; problemen zijn er om opgelost te worden en ze vooruit lopen betekent de houding van de dynamische persoonlijkheid. Gebeurt er niets, dan heerst er stagnatie die zelfs op korte termijn in achteruitgang uitmondt. De wereld verkeert in een voortdurende beweging en vraagt daarom, elke dag opnieuw, om een visie en een praktijk die voor de passende reorganisaties zorgen. Daartegenover stellen dat we dingen moeten kunnen laten zoals ze zijn, dat het soms beter is niets te doen dan wel iets te doen en dat het van wijsheid kan getuigen te bekennen dat we machteloos staan, dat alles zou betekenen dat we ons uitleveren aan laksheid en lafheid of dat we de uitdagingen van de moderniteit niet aandurven. Eigenlijk moeten we altijd vooruit en geen tijd verliezen door te lang bij iets te blijven stilstaan. Franz Kafka heeft dit progressisme schitterend verbeeld in zijn verhaaltje over iemand die koortsachtig naar pleitbezorgers zoekt, de trappen van een huis opstormend, en van geen ophoud wenst te horen :

Wat ? In dit korte, gehaaste, door een ongeduldig gedreun begeleide leven een trap aflopen ? Dat is onmogelijk. De tijd die je is toegemeten, is zo kort dat je, wanneer je een seconde verliest, je hele leven al verloren hebt, want het is niet langer, het is altijd maar zo lang als de tijd die je verliest. Ben je dus een weg ingeslagen, ga dan verder, onder alle omstandigheden, je kunt alleen winnen, je loopt geen gevaar, misschien zul je aan het eind naar beneden storten, maar als je al bij de eerste stappen omgekeerd was en de trap was afgelopen, dan zou je direct bij het begin naar beneden zijn gestort, en niet misschien, maar heel zeker. Als je dus niets vindt hier op de gangen, open de deuren, vind je niets achter de deuren, dan zijn er andere verdiepingen, vind je boven niets, geen nood, klim nieuwe trappen op. Zolang je niet met klimmen ophoudt, houden de trappen niet op, onder je stijgende voeten groeien zij omhoog.¹

We zouden dit laatste zinnetje kunnen parafraseren en stellen: 'Zolang je niet met reorganiseren ophoudt, blijven de organisaties en structuren in beweging en in leven, onder je organiserende handen groeien en bloeien zij'.

De Leidse historicus Chris Lorenz zou het Kafka-zinnetje als motto hebben kunnen gebruiken voor zijn strijdschrift tegen de huidige gang van zaken in de reorganisatie van het hoger onderwijs in Nederland, *Van het universitaire front geen nieuw*². Hierin hekelt hij terecht de tirannie van de bureaucratie waarvan de vertegenwoordigers, meestal onderwijsdeskundigen die zich niet door onderwijservaring gehinderd weten, een voortdurende hervorming voorstaan en de kwaliteit van het onderwijs willen verhogen met kwantitatieve en structurele middelen. Dit laatste komt er op neer dat de organiserende instanties versterkt worden en de wetenschappers en docenten dienen in te leveren. Onderwijs is een bestuursaangelegenheid, zo stellen diegenen die de trappen van de herstructureringen opstomen, en bijgevolg moeten ze hun eigen infrastructuur uitbouwen om de eigen organisatie — uiteraard om budgettaire redenen — beter te organiseren. Wie niet reorganiseert, doet niets, want is conservatief of een traditionalist; alleen wie in staat is te reorganiseren kan zijn bedrijf (universiteit, hogeschool, ziekenhuis, bejaardentehuis, grootwarenhuis, enzovoort) de nodige dynamische impulsen geven om het levenskrachtig en rendabel te maken.

*

Dat 'we er nog altijd iets kunnen aan doen' is een activistische leuze in een cultuur die de arbeid, het werk en het handelen tot 'religie' hebben verheven; het is de pseudo-religie van het zich op een controleerbare manier verdienstelijk maken. In de geneeskunde spreekt het voor zichzelf dat men de zieke helpt, dat men hem wil genezen en dat men zijn pijn bestrijdt — de patiënt staat centraal, niet de handeling van de arts. Niemand twijfelt eraan dat de geneeskunst zo degelijk en gewetensvol mogelijk moet beoefend worden. Op het ogenblik echter dat de kunde van het handelen verzelfstandigd wordt en het helen geabstraheerd, wordt de patiënt aan de medische technologie uitgeleverd en raakt de toewijding zoek. De zieke mens is dan — *à la limite* — nooit een stervende, maar het middel of de aanleiding om 'nog iets te doen'. Een stervende mens betekent daarom altijd een falende geneeskunde, want men heeft 'er' niets meer kunnen aan doen. Blijft de patiënt wel leven — zo goed als maar enigszins mogelijk is — dan heeft de medische technologie haar macht op de dood gedemonstreerd³; hoe uitzonderlijker de technisch-medische prestatie, hoe verdienstelijker de geneeskunde zich heeft gemaakt. In deze context stellen dat de mensen hoe dan ook een sterveling is, ervaren medische ideologen als een obscene bewering te vergelijken met in het bedrijfsleven vertellen dat de wereld vergankelijk is.

Het alternatief voor deze obscene woorden wordt vaak in de formule vervat dat men niet defaitistisch mag zijn, dat men de mensen toch zo maar niet kan laten sterven, dat 'dit' of 'dat' zo maar niet dient te verdwijnen of dat de teloorgang van 'dit' of 'dat' toch zonde is. De verzelfstandiging van de bestuurlijke apparaten, de auto-positie van de medische macht en de verabsolutisering van de ingreep zijn manifestaties van de activistische ideologie die al veel slachtoffers heeft gemaakt. Verdienstelijk heet dan een goedkoper onderwijs voor om het even wie, het produceren om te produceren, het bouwen om te bouwen, het in leven houden van het niet-levensvatbare. Verdienstelijk is wie niet aan de idee van de vergankelijkheid toegeeft, maar *steeds* de (kwantificeerbare) vervolmaking op het oog heeft — is dit niet het humanistische ideaal van de laatmoderniteit dat — haast — iedereen aanhangt ?

Zich machteloos weten ervaren we niet zelden als hemeltergend, vandaar dat wanneer tegendeborststuitende dingen gebeuren, we ons geroepen voelen om in te grijpen, zelfs als we met het gebeuren geen zaken hebben. Om goed te doen, dringen we ons op aan de hulpbehoevenden, en we nemen het hen kwalijk als ze onze hulp weigeren of in de wind slaan. We willen verdienstelijk zijn; overal in de wereld heeft men onze humanistische deskundigheid nodig, niet in het minst in die ontwikkelingslanden die haast tot op de laatste man hun stammenoorlogen uitvechten. We leveren bijstand in de pacificatie en we aanvaarden niet dat men op onze bemoeizuchtige pacificatie niet gesteld is. Dat deze andere culturen anders zijn en hun — in onze ogen vreselijke — eigen weg gaan, kunnen wij niet begrijpen, wensen wij niet te begrijpen. We menen dat daar nog altijd iets aan te doen is, dat we ons daarin verdienstelijk kunnen maken en dat we ons daarin niet kunnen vergissen. Maar in onze *tentation de faire du bien* stichten we soms meer onheil en moeten we ons dan als geslagen honden terug trekken, — althans als we onze fouten erkennen.

Zijn 'onverschilligheid' of 'er is toch niets aan te doen' dan de alternatieven ? De onverschillige houding en de negativistische uitspraak zijn al even algemeen als de optimistische leuze in de titel van deze notitie, en bijgevolg voor evenveel kritiek vatbaar. De antieken die nog niet zo door het technologische activisme waren gebeten, wisten dat er zoiets was als behoedzaamheid, geduld en voorzichtigheid, deugden die men vandaag nog soms in de Britse diplomatie kan terugvinden. Wetend dat mens en wereld vergankelijk zijn, dat beschavingen en culturen elkaar kunnen opvolgen, dat ontstaan, vergaan en ontstaan alterneren en dat men uit de concrete geschiedenis ervan veel kan leren, stemmen de mens eerder gelaten dan voortvarend. Gelatenheid, zoals Heidegger dit woord meer dan eens heeft gebruikt, heeft niets met 'niets doen', 'berusting' of 'defaitisme' te maken, maar getuigt van een bezinning die de dingen vooreerst in *hun* zijn, in hun wezen tracht te denken. Berusting zal zich dan misschien wel opdringen, maar dat

is niet de regel. Die gelatenheid als denken behoedt de mens tegen bemoeizucht en het geweld als middel om 'er iets aan te doen', om deskundig in te grijpen, om de wereld te redden. Afwachten en uitkijken kunnen soms heel vruchtbaar zijn, maar kunnen toch niet als dogmatische regels gelden. Het gebeurt immers ook dat vlug ingrijpen zich opdringt, zonder dat dit in strijd met de behoedzaamheid of met de voorzichtigheid in strijd hoeft te zijn.

Wordt alles op die manier niet al te ingewikkeld? Misschien is het wel goed dat we inzien dat handelen inderdaad niet eenvoudig is als we ons niet in het blinde activisme wenssen te storten en als we onderkennen dat er een samenhang tussen de *vita activa* en de *vita contemplativa* bestaat. Is trouwens het verwijt 'Te ingewikkeld!' niet vaak het gemakkelijke excuus om elk bedachtzaam oponthoud activistisch uit de weg te gaan?

Als 'we kunnen er nog altijd iets aan doen' de optimistische leuze van de activist is, dan betekent de omkering, 'er is toch niets aan te doen' de uitdrukking van een ontgoocheling, niet zelden als ondoordacht gevolg van de optimistische leuze. Deze leuze laat zich echter niet gemakkelijk ontronen. Menen dat er nog altijd iets aan te doen is, en dit spijs al onze nood aan behoedzaamheid en waakzaamheid, is wellicht het meest hardnekkige bijgeloof van de laatmoderniteit die zich halsstarrig aan de idee van de maakbaarheid en manipuleerbaarheid van de wereld vastklampt. We vinden dit bijgeloof terug in die technologie die ervan overtuigd is dat onze technische mogelijkheden zich in die mate verruimen dat we alle ernstige problemen kunnen anticiperen. Tegen deze achtergrond kunnen we begrijpen dat ontelbare studie bureaus voor hun 'problem-solving technologies' (voor allerlei domeinen van het dagelijks maatschappelijk leven) betalende slachtoffers zoeken om deze ervan te overtuigen dat ze met nieuwe technieken de kwaliteit van het leven, van het onderwijs, van de commerciële diensten, van de pastoraal, van de verpleegkundige hulp of van de pedagogische 'approach' kunnen 'optimaliseren'. Voor elk probleem dat we ons maar enigszins kunnen voorstellen staan er deskundigen klaar om in te grijpen, 'om er iets aan te doen'; ze zijn de 'social engineers', de 'time managers', de 'quality controlers' en de 'weight watchers' van de goede boodschap en leveren technieken om de groepsdynamiek in het bedrijf of in een seminarie wijsbegeerte te bevorderen, om de evangelisatie aan te passen naar de belangstellingspunten en noden 'naar onze jonge mensen toe' (let op de unieke terminologie!), om de relatie koper/verkoper of arts/patiënt (cliënt) van alle wantrouwen te zuiveren, om de kijkdichtheid voor een infantiel televisieprogramma te optimaliseren en om het slaagcijfer van de studenten in een gestroomlijnd examen de lucht in te jagen, enzovoort.

Wat is daar verkeerd aan, zo kan men opwerpen, het werkt toch allemaal? De moeilijkheid is niet dat we technieken uitdenken — dit is immers menselijk bij uitstek — maar of we die goed functionerende technieken wel inderdaad altijd

wensen, of we op alle ingrepen, die onze vergankelijkheid negeren, uiteindelijk wel gesteld zijn en of we in een wereldbeeld moeten geperst worden waarin verwacht wordt dat we in alle omstandigheden voor de technieken beschikbaar zijn ? De vraag luidt dan : 'is aan dit technologische totalitarisme dan niets te doen' ? Hierop kan het antwoord niet technisch zijn, ook geen geprogrammeerde boodschap of een voorschrift, maar een denken en een beleven die de Antieken al in overweging namen en die aan onze authenticiteit beantwoorden.

Noten

¹Franz Kafka, *Verzameld werk*. Amsterdam. Querido, 1987⁹, p. 1154.

²Chris Lorenz, *Van het universitaire front geen nieuws*. Baarn. Ambo, 1993, 50 pp. 248 Bfr. (in België verdeeld door Westland, Schoten), ISBN 90 263 1281 4

³Nog steeds heel leesbaar is het boekje dat in de jaren zeventig in Nederland een discussie op gang heeft gebracht : Jan Hendrik van den Berg, *Medische macht en medische ethiek*. Nijkerk. Callenbach, meerdere herdrukken.